

L'ESCALADA A TIVISSA, 100 ANYS D'HISTÒRIES

JOSEP ENRIC CASTELLNOU RIBAU

Veterinari i escalador. Soci del CERE

{Data de lliurament i acceptació: juny de 2023}

PARAULES CLAU:

escalada, muntanya,
Tivissa, història, cultura

PALABRAS CLAVE:

escalada, montaña,
Tivissa, historia, cultura

KEYWORDS:

climbing, mountains,
Tivissa, history, culture

RESUM

Aquest escrit pretén ser una breu ressenya de la peculiar història de l'escalada en roca al municipi de Tivissa. Una orografia accidentada, la presència de certes infraestructures culturals i l'aparició de tot un seguit de personatges que van deixar petjada successivament en aquesta bimil·lenària vila riberenca, van propiciar tot un conjunt d'episodis muntanyencs que podrien semblar aïllats l'un de l'altre a primer cop d'ull. Amb les cinc cròniques següents, però, demostrarem que tot plegat forma part d'una història que ja fa més de cent anys que dura.

RESUMEN

Este escrito pretende ser una breve reseña de la peculiar historia de la escalada en roca en el municipio de Tivissa. Una orografía accidentada, la presencia de ciertas infraestructuras culturales y la aparición de una serie de personajes que dejaron huella sucesivamente en esta bimilenaria villa de la Ribera d'Ebre propiciaron todo un conjunto de episodios montañosos que, a primera vista, podrían parecer aislados unos de otros. Sin embargo, con las cinco crónicas siguientes demostramos

que todo ello forma parte de una historia que dura ya más de cien años.

ABSTRACT

This article is intended to be a brief review of the specific history of rock climbing in the municipality of Tivissa. A rugged land relief, the presence of certain cultural infrastructures and the appearance of a whole series of characters who left their mark successively on this 2000-year-old riverside town led to a whole set of events in the mountains that might, at first glance, seem to be isolated from one another. The following five stories, however, show that they all form part of a single history stretching back more than a hundred years.

Feia vuit hores que havíem deixat terra ferma, navegant per un mar de roca vertical al cor de la serra de Tivissa. La Llei del Calcari havia dictat el rumb inicial: un mur tacat aquí i allí de fenàs, perquè “quan el fenàs creix en una roca sempre ho fa en forats bons”. Cinquanta metres més amunt —en plena paret— una fissura ens va dur, serpentejant, fins a un pi prou gros: un illot des d'on cercar el nostre camí entre esculls a la part superior del cingle i, amb sort, endevinar la sortida al cim abans no es fes de nit.

Vam decidir escalar una canaleta de roca poblada per dues savines amb una soca de la mida d'un braç —prou sòlides— fins davall del desplom final. La darrera incògnita seria saber per quin dels dos costats hi hauria el pas salvador...

“Trreeec-trrec-trrec-trrec-trrec!”

“Un tallarol!”

“Trreeec-trrec-trrec-trrec!...”

Ja ho teníem: el tallarol capnegre (*Sylvia melanocephala*) és un moixonet que s'amaga dins de coscolls i escambroners típics de la garriga mediterrània, i mai se n'allunya més d'un pam... La Llei del Calcari dictava el final: “Coscolls i escambroners mai creixen massa lluny del cim.”

Seria per ponent: ja érem dalt!

INTRODUCCIÓ

L'escalada en roca s'emmarca dins la tradició excursionista catalana, i va iniciar el seu camí el 1920 a Montserrat (primera ascensió al Gorro Frigi). A Tivissa, tot i que la primera escalada pròpiament dita no esdevingué fins el 1973 (Josep

“L'ESCALADA EN
ROCA S'EMMARCA
DINS LA TRADICIÓ
EXCURSIONISTA
CATALANA, I VA
INICIAR EL SEU
CAMÍ EL 1920 A
MONTSERRAT
(PRIMERA ASCENSIÓ
AL GORRO FRIGI). A
TIVISSA, TOT I QUE LA
PRIMERA ESCALADA
PRÒPIAMENT DITA
NO ESDEVINGUÉ FINS
EL 1973 (JOSEP M.
ANGLADA I ADOLF
BRULL, ROCA DE
CABELLS), EL 1920 UN
TAL MERCADAL JA
VA USAR LA CORDA
PER DESPENJAR-
SE PER ALGUNES
PARETS (PER CERT,
MOLT MÉS VERTICALS
QUE EL MENCIONAT
I SIMPÀTIC GORRO
FRIGI). SI TENIM EN
COMPTE AQUEST
FET, L'ESCALADA
TIVISSANA TÉ MÉS DE
100 ANYS D'HISTÒRIA.”

M. Anglada i Adolf Brull, Roca de Cabells), el 1920 un tal Mercadal ja va usar la corda per despenjar-se per algunes parets (per cert, molt més verticals que el mencionat i simpàtic Gorro Frigi). Si tenim en compte aquest fet, l'escalada tivissana té més de 100 anys d'història.

Més que un esport, l'escalada és una manifestació cultural, si per cultura entenem tota activitat humana arrelada a un territori. El coneixement de l'entorn i els aprenentatges passats de generació en generació són al moll de l'os d'aquesta activitat intensament física, però sobretot mental i, segons com es miri, intel·lectual; i li atorguen trets distintius respecte al mateix fenomen practicat en d'altres muntanyes del món.

Intentarem explicar amb cinc petites històries el naixement, les peculiaritats i l'evolució de l'escalada en roca a Tivissa, quelcom que transcendeix el lleure, i que arrela a més profunditat, fins a la roca mare, on les lleis 2.0 no arriben.

Fig. 1. Escalant a la Roca Rodona, amb Tivissa al fons.





Fig. 2. Escalant el magnífic mur final de la "Terra Lliure", al Morral, escalada de nom suggeridor...

LA "M" DE LA ROCA DEL MIGDIA (1920)

Durant part de la segona dècada del segle XX va viure a Tivissa un telegrafista menorquí de cognom Mercadal. En disposar de temps de lleure, la seva curiositat innata el va empènyer a explorar l'entorn i ascendir les pregones roques que s'aixequen per damunt de la vila. Probablement es tracta de la primera persona que va deixar constància de les seves ascensions, i això, juntament al fet d'utilitzar cordes de seguretat per superar trams tècnicament difícils en les seves ascensions, el situa com a primer escalador de la història de Tivissa i, potser, de més enllà.

Mercadal va ascendir a tots i cadascun dels cims que envolten la vila de Tivissa, tot deixant constància del seu pas amb "M" esculpides amb escarpí i martell a les roques més representatives. Així, trobem aquestes emes al cim de la Tossa (on hi arribem caminant), però també al cim de les Cabreres, on cal grimpar per una àeria aresta de roca, prou exposada, per accedir-hi. Una tercera "M" fou esculpida al capdamunt de l'aresta nord del Tormo de la Margarida: aquí la grimpada necessària per arribar-hi ja és més difícil i probablement l'home va utilitzar la corda de seguretat, subjectada per veïns de Tivissa que —segons contenen els vells— llogava a tant l'hora. Gent que ja no hi és ens havien explicat que als cims de la Roca de Cabells i de la Roca Verdura també hi haurien emes esculpides, però naltros no les hem sabut trobar mai.

Mercadal, però, sí que va deixar dues "M" més; pintades, no esculpides.



Fig. 3. La "M" que Mercadal va esculpir al Tormo de la Margarida, fa més de 100 anys...

L'any 1987 un grup d'homes jubilats de Tivissa van anar a la botiga de Ca Peixet a comprar un pot de pintura blanca i una brotxa i em van demanar que repintés la gran "M" que Mercadal havia pintat a l'enorme llosa calcària de la paret oest de la Roca del Migdia, l'any 1920. Situada a uns 20 metres sota el cim i a uns 40 metres de terra, Mercadal va llogar uns quants homes que el van despenjar, assegut en un tauló de fusta lligat amb cordes pels extrems, per la paret completament vertical i llisa, i el van remuntar de nou fins al cim un cop acabada la feina. Aquesta va ser la primera vegada que es duia a terme aquesta maniobra de paret, del tot arriscada amb els mitjans de l'època. Seixanta-set anys de pluges havien quasi esborrat la gran lletra blanca pintada amb calç i, abans que el temps se l'endugués del tot i es perdés part de la història de Tivissa, l'octubre del 1987 vaig repintar per encàrrec la "M" de la Roca del Migdia. I aquí hi trobem —de retruc— una altre fet pioner de l'escalada tivissana, atès que mai abans s'havia dut a terme una escalada com a servei contractat per una comunitat de veïns.

L'altra "M" que Mercadal va pintar es pot veure des del camp de futbol en una cinglera sota la Roca Verdura, a la vora de la drecera de la Llena; fou repintada a principis dels anys 90 del segle xx per Antonio Gil. Tot i que s'hi arriba simplement caminant, forma part de la història del primer escalador de Tivissa.

La "M" de la Roca del Migdia, la més gran i espectacular per la inaccessibilitat de la seva localització, fou volgudament l'obra pòstuma de Mercadal. Segons m'explicaven gent que el va conèixer, tenia l'objectiu que en mirar cap a la vistosa Roca del Migdia tothom es recordés del seu pas per Tivissa. Per arrodonir-ho, un desengany sentimental el va convèncer a treure's la vida un cop completada la feina que s'havia proposat.

Objectiu complert.

ELS 70 DEL SEGLE XX: L'ÈPOCA ANGLADA-BRULL

De la mateixa manera que un gir del destí va dur Mercadal a Tivissa, novament l'atzar va dur Josep Manuel Anglada, pioner de l'alpinisme modern a Catalunya i Espanya, a visitar Tivissa i coincidir amb Adolf Brull. Era l'inici dels anys 70 del segle XX, i aquests dos homes foren els pioners de les primeres vies d'escalada de dificultat, aconseguïdes amb l'ajut de material modern importat d'Europa, a les muntanyes de Tivissa.

Josep M. Anglada va fer cap al poble del Perelló (terme municipal veí amb Tivissa) amb un grup d'espeleòlegs de Barcelona a la recerca d'avencs. En apropar-se a l'ajuntament de la vila per demanar si algú els podia indicar com localitzar les cavitats que cercaven, el batlle del moment els va suggerir que s'apropessin a Tivissa, on hi vivia un familiar seu interessat per "aquestes coses". Aquest familiar era l'Adolf Brull i, en saber que l'Anglada era un alpinista i escalador molt destacat, a més d'ensenyar-li algun avenc li va presentar les nostres magnífiques parets de roca.

L'Adolf no era un escalador, però sí un aventurer, i un curiós amb ganes d'aprendre. Després d'unes quantes sortides per cims menors i roques petites per foguejar-se amb les tècniques bàsiques de progressió en cordada, l'Anglada li atorgà el "títol" i procediren a encetar les parets verges més evidents de la serra de Tivissa.

El **Racó dels Borjos** fou la primera via oberta per la cordada Anglada-Brull: 20 metres verticals que van requerir per primera vegada a casa nostra l'ús de pitons de ferro clavats a la roca.

L'ombrívola **cara nord de la Cresta del Ventall**, al capdamunt de l'obaga de Maula, va ser la segona gran ascensió d'aquesta primera cordada tivissana. Es tracta d'un itinerari d'uns 80 metres d'alçada que supera una canal amb arbusts i herbes, i també amb trams de roca inclinada però llisa; tot assegurant-se a les savines i amb algun pitó de ferro, superaren trams feréstecs i, aquest cop ja sí, estimballs amb cert vertigen.

Finalment, l'**Anglada-Brull de la Roca Cabells**, de 1973, fou la culminació de l'activitat de la cordada. La via ascendeix la gran xemeneia de la cara nord d'aquesta roca amb dificultats mantingudes durant els seus gairebé 100 metres d'alçada. Un equipament envellit pel pas dels anys ha estat substituït per material més nou i la via s'ha convertit en una clàssica, força repetida per escaladors moderns 50 anys després de la seva primera ascensió. L'Adolf ens explicava —amb una rialla sorneguera— el mal tràngol passat durant l'obertura de la via, poc acostumat com estava a "volar" a 100 metres d'alçada per damunt del bosc.

Més enllà del llegat deixat en forma d'escalades, l'Adolf Brull va ser un promotor i enamorat de la muntanya en general, i de la muntanya tivissana en particular. De la seva mà, han passat per Tivissa els millors alpinistes i escaladors del món, els ha passejat per les nostres muntanyes, i ens els ha presentat a tots els tivissans enamorats de la muntanya; ha estat el veritable amfitrió i padrí de l'escalada tivissana i, sense ell, cap de les històries que expliquem tot seguit haurien esdevingut.



Fig. 4. La paret nord de la Roca Cabells, escenari de la primera gran escalada tivissana.

SANT BLAI I LA BIBLIOTECA PÚBLICA MESTRE CABRÉ (1980-1985)

L'escalada és un joc de nens i, fa ja uns quants anys, a la Casa de Cultura Biblioteca Mestre Cabré de Tivissa tots els nens hi anàvem a descobrir jocs i aventures amagades en llibres de tota mena. Fou així com uns quants d'aquests nens vam ensopegar amb un parell de llibres que ens van canviar la vida quan tot just la començàvem.

Hielo, nieve y roca, de Gaston Rébuffat, un manual sobre les tècniques i els materials necessaris per escalar pendents nevats i parets verticals de roca i glaç, era curull de fotografies espectaculars i va fer que ens convertíssim en assidus a la biblioteca. Aprenguérem el llibre de memòria i el seu autor, llegendari alpinista francès, fou el primer a accedir al nostre particular Olimp dels Déus. El llibre esdevingué la nostra “Bíblia”, i les seves ensenyances les vam posar en pràctica a Sant Blai, un trosset de paradís terrenal a deu minuts del poble, amb una font, una ermita i un munt de roques petites i no tan petites a la mateixa vora del camí.

Sant Blai esdevingué la nostra segona escola, i com ascendir totes les seves roques i els seus cims modestos l'única assignatura. Tot aplicant el mètode d'assaig error, vam aconseguir “obrir” les vies més lògiques i que oferien més punts flacs (com ara la presència de savines on agafar-se) a totes les formacions rocoses de la zona, i va esdevenir la sublimació de la nostra “gosadia” la via que vam batejar **Gaston Rébuffat**, a la Roca del Salt, d'uns 50 metres i de dificultat —però no d'envergadura— comparable a l'Anglada-Brull.

La descoberta del llibre guia *Roques, parets i agulles de Montserrat*, volum IV, que ressenyava una selecció de vies llargues de dificultat molt assequible, va ser una alenada d'aire nou a les jugades de físic de cada diumenge a Sant Blai. Les opcions al nostre abast s'havien esgotat i la formació autodidacta no donava per a gaire més. Fou un petit miracle que ningú prengués mal i, a còpia d'anar veient les orelles al llop dia sí dia també, el grupet va quedar reduït a 2 membres, el Lluís (fill de l'Adolf Brull) i jo mateix.

De les primeres incursions a Montserrat en vam tornar amb noves tècniques copiades d'escaladors montserratins al sarró, i les possibilitats al nostre abast a Sant Blai es multiplicaren per molt. Fins i tot vam fer algun intent —sense èxit— al Morral de Penarroja, i a la Roca del Migdia. Tot plegat va servir perquè l'Adolf Brull veiés que la fal·lera anava de veritat i ens presentés el Josep Manuel Anglada per anar a escalar la mítica Anglada-Brull a Cabells. A part de ser el nostre debut a l'escalada de veritat, durant aquella ascensió vam poder provar els nous “peus de gat”, un nou calçat especial per a l'escalada en roca que havia fet cap a les mans de l'Adolf per uns fets que ara no venen al cas. Aquella escalada va resultar ser l'examen final després d'anys d'“estudi” a la Casa de Cultura i a la nostra petita escola de Sant Blai.

EL MORRAL DE PENARROJA I EL MESTRE ARMAND (1986-1987)

El maig de 1986 i per recomanació del Josep Manuel Anglada, el Josep Barberà, muntanyenc fundador del Grup Cavall Bernat, es va personar a casa de l'Adolf Brull amb l'objectiu de sortir en “expedició” per intentar l'escalada de la Joca, cim singular dels Ports de Tortosa i Beseit. La Joca era el darrer cim que faltava al Josep Barberà per completar el projecte d'ascendir a totes les muntanyes representatives de Catalunya, anomenat “Les Nostres Muntanyes”. L'expedició estava formada per l'Adolf Brull, el Josep Barberà, el seu amic i escalador barceloní Armand Ballart, el Lluís Brull i jo mateix.

L'Armand va resultar ser l'escalador més significat de l'època d'or de l'escalada moderna catalana, i l'ascensió a la Joca va ser un vist i no vist. Però, com que ell necessitava roques noves i naltros algú que ens hi dugués, l'explosió de l'escalada tal com es coneix avui dia a Tivissa estava servida.

Després d'una exploració ràpida del terreny que va deixar petites perles com la **Mogambo** als Caus, la **Pell de Serp** a la Roca de l'Espadella, o el **Diedre Brull** a Sant Blai, quan finalment li vam presentar el Morral de Penarroja a l'Armand, la situació es va “descontrolar”. El Morral era un “pastís” assolellat i completament verge de roca grisa dolça i excel·lent, però amb una part central rogenca i vertiginosa... Tot just per on el mestre Armand va decidir encetar la festa. La via **Extramurs** (desembre 1986) en fou el resultat, i l'esperverament de la canalla (Lluís i jo) la conseqüència. Tot i això, i ja sense Lluís (que va marxar a estudiar fora del poble), les vies noves al Morral s'anaren succeint setmana rere setmana fins a l'estiu: **Missamantdell**, **Missamaroi**, **Slastic**, **Solivent** (entre d'altres) són d'aquesta època. Més enllà del Morral, a la Roca del Migdia, ascendirem un magnífic diedre per l'esquerra de la “M” que anomenàrem via **Mercadal**. Es tractava ja de vies molt difícils, a l'altura de qualsevol de les vies de zones consolidades a Catalunya.



Fig. 5. El Morral de Penarroja, la “universitat” de l’escalada a Tivissa...

Amb les línies més evidents als cingles més importants ja explorades, a partir de 1987 les visites de l’Armand es van anar espaïant; i jo, amb el “carnet” de primera concedit, vaig encetar l’exploració exhaustiva de totes i cadascuna de les parets de les muntanyes tivissanes.

Un dia vàrem fer cordada amb l’Adolf Brull per obrir la via **Mariano** del Morral. Li feia molta il·lusió tenir una via com a primer ascensionista en aquesta llegendària roca que ell anomenava “universitat” de l’escalada tivissana; havia escollit un traçat per l’aresta est, encara verge, perquè volia que la via fos de dificultat assequible per quan ens féssim grans. Fou un plaer d’escalada amb un amic enorme al Morral, on tots ens hi hem fet grans.

I on el mestre Armand hi va “sentar càtedra”.

I FINS AVUI (1988-2023)...

El darrer relat voldria ser una ressenya de l’evolució de l’escalada a Tivissa durant els darrers 35 anys. Aquesta història coincideix amb la història de l’escalada del seu únic practicant, qui us parla. Tot i que hi ha hagut casos puntuals de joves locals que s’han deixat seduir per l’aventura i el repte que la muntanya de dificultat ofereix sense filtres a tothom que s’hi acosta, passa que la gent jove es fa gran, i aquell llop que ensenya les orelles mai no és gaire lluny. Però, per la raó que sigui, el meu cas va ser diferent: amb l’aprenentatge fet i un munt de roca verge tota per a mi, vaig encetar uns anys d’activitat

vertical molt intensa, amb la particularitat d'anar sempre sol. Un cop perfeccionada la tècnica de progressió en solitari, vaig anar establint itineraris d'escalada a totes les roques, petites i grans, amb un estil i una ètica apresada dels clàssics de Montserrat: resseguir la lògica de la roca per arribar al cim usant els recursos artificials mínims. En anar sol, la dificultat mai va arribar als nivells que hagués assolit si haguéssim sigut una cordada de dos, però el coneixement íntim del calcari tivissà em va permetre la confiança necessària per escalar deixant menys material de seguretat a la roca del que és costum en altres llocs. Així, les escalades de Tivissa es van guanyar la fama d'exposades o perilloses i, en conseqüència, l'afluència d'escaladors visitants ha estat sempre minsa.

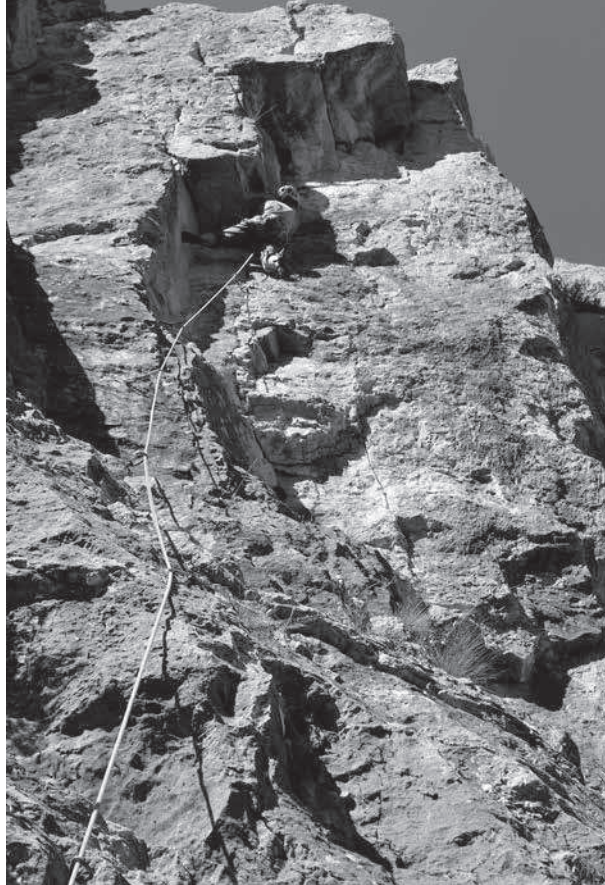
Avui dia, tot i que és poc visitat, com a destí d'escalada Tivissa és conegut arreu. La mida petita de les seves parets es compensa fins un cert punt pel seu caràcter més aventurer (vies on no sempre hom es pot permetre el luxe de caure), i tot i que no hi ha propostes de dificultat extrema com a les zones veïnes de Siurana o Margalef, l'escalada tradicional, la de saber llegir la roca i aprofitar els recursos naturals que ens ofereix la roca per assegurar la progressió, la d'haver de donar el do de pit quan no hi ha més remei, hi ha trobat un dels seus feus irreductibles.

M'agradaria acabar fent menció merescudíssima dels dos darrers grans noms de l'escalada tivissana, noms que ja formen part del paisatge de les nostres muntanyes.

El Fermí Morales, nadiu de la Cava, va aterrar l'any 1989, mentre jo escalava al Morral. El vaig haver d'ajudar a baixar de la via Slastic; anava amb el seu fill, i s'havien iniciat en la disciplina vertical mesos abans. Un cop a terra ferma, un d'ells —una mica esblanquit— va sentenciar que mai més tornaria a tocar una roca; l'altre, el pare, va tornar la setmana vinent i totes les setmanes posteriors durant 10 anys. Indubtablement una de les èpoques d'or de l'escalada tivissana; ens vam dedicar a escalar cada cap de setmana la roca que havíem albirat des del cim assolit la setmana anterior. Tot i iniciar-se en aquest ofici als 49 anys, l'amic Fermí va tenir temps de guanyar-se un lloc d'honor a la història de la escalada a Tivissa: vies com l'**Aresta de la Fena**, o la **Martínez Rodamon**, al Morral, l'han fet immortal. Jo em vaig fer gran amb ell, i ell, segons paraules seves, es va anar fent jove "a cop de pedra tivissana".

La Fina Ferret, més penedesenca que un cep, va conèixer Tivissa en un curset d'escalada a l'edat de 46 anys, al qual es va apuntar per aprendre a fer quatre nusos per si un dia li feien falta a les crestes del Pirineu. Com que el Fermí es va agafar uns anys sabàtics per ensenyar al seu net a enfilat-se per les pedres, a mi em va anar com anell al dit quan em va dir que potser vindria algun cap de setmana perquè "aquest esport m'anirà bé per les articulacions"... Avui —tot i que les seves articulacions continuen igual— portem més de 15 anys descobrint roques i escalant vies per l'aspre entorn de la serra de Tivissa, i això no tothom ho hagués suportat. Vies com l'**Ofici de Viure** (Roca de les Cabreres), **Into the Wild** (Roca Cabells) o **Repatufet** (Morral) porten la seva signatura. Formem una cordada "més que centenària" (per allò de la suma de les dues edats...), però, com diu la Fina, "mentre la màgia funcioni i el sol continuï sortint..."

Fig. 6. Un hivern al recer
del calcari tivissà: "La Cadireta
del Dimoni" (els Caus)



CLOENDA

Arribem al capdamunt. He volgut deixar constància dels homes i les dones que, al meu parer, han forjat aquests més de 100 anys d'història de l'escalada a Tivissa. No es una història èpica ni trepidant, i s'adiu amb les muntanyes que més m'estimo de la Terra: tan humils que són les més petites, amb caràcter propi, d'aquest planeta on vivim. Però el perquè hi ha gent que gasta el temps que té concedit en aquesta poca-soltada deu ser igual arreu: una curiositat de nen, un neguit per descobrir, per aprendre, perquè no s'acabi mai, perquè quan el sol es pongui per darrer cop no estigui segur del tot que realment no sortirà més.